

KÖNYVEK A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBELI FŐPAPI HAGYATÉKOKBAN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

A XVI. század a magyar kath. egyház történelmének leg-siralmasabb kora. Az ország békéjét felduló politikai rázkódtatásokkal egyidejűleg sorvasztották meg az egyházi életet a hitújítás és a belső bajok. A főpásztoraitól megfosztott egyházmegyékben felbomlott a rend, meglazult a fegyelem s az egyháznak amúgy is megfogyott ereje szétforgácsolódott azokban a viszályokban, a melyeket a különböző érdekek szitottak fel.

De a mi legtöbbet ártott az egyháznak, az a tudatlanság, a tanulatlanság volt, mely egyformán mutatkozott ugyan a társadalom minden rétegében, de legjobban az alsópapságnál boszulta meg magát.

Az Oláh Miklós korabeli főesperesi látogatások jelentései elképzelhetetlen adatokat szolgáltatnak erre nézve. A legnagyobb résznek, eltekintve az egyházi ténykedéseknél okvetetlenül megkivánt külső szertartásoktól — a melyeket még úgy a hogy elsajátítottak, — fogalma sincs hivatásáról, lelkipásztori teendőinek mélyreható fontosságáról, sőt még a legelemibb hitbeli ismeretekről sem. A mi különben nem is csoda. Egyrészt nem voltak elegendő számmal püspökök, a kik a papnevelésre gondot fordíthattak volna, másrészt hiányoztak az iskolák is, melyekben az egyházi pályára készülő ifjúság kiképeztetését nyerhette volna. Azelőtt a hány káptalan volt az országban, ugyanannyi helyen virágzott az oktatás- és nevelésügy. Most, hogy a püspöki és káptalani birtokokat részint a török, részint egyes főurak vagy a hitújításhoz szító birtokosok tartották lefoglalva, alig egy-két helyet kivéve, nem volt sem tanító, sem tanítvány az egyházmegyékben.

A népnek azonban szüksége volt papokra ezután is, és

miután, ha volt is püspöke, ennek nem volt elegendő számmal alkalmas embere, a kiket a megüresedett javadalmakra küldhetett volna, a hívek maguk voltak kénytelenek plébánosról gondoskodni. Így történt azután, hogy — mint a főesperesek az érseknek jelentik — nem ritkán olyanok is plébánoskodtak egyik-másik a központtól távolabb fekvő községben, a kik soha pappá nem szenteltettek. Azok közül pedig, a kik — pl. az esztergomi főegyházmegyében az egyik kerületben 33 volt ilyen — elő tudták mutatni felszentelési bizonyítványukat, a nagyobb rész nem itthon, hanem valahol a külföldön jutott az egyházi rendekhez, s csak több évi hányattatás, kóborlás után kerültek hozzánk. Ama 33 közül pl. csak 12 lett Magyarországon pappá szentelve, úgymint Pozsonyban 6, Nagyszombatban 3, Esztergomban 2, Egerben 1; a többi 21 mind külföldön lett ordinálva, a legtöbben Krakkóban, Bécsben, az előbbi helyen 10, az utóbbin 7.

A szegény nép nemcsak azt nem kereste, mily képzettséggel, mennyi ismerettel és minő erkölcsökkel bír az az idegen földről hozzá származott egyén, a kit a felmutatott okmányok alapján — néha csak 3—4 évre — papjává fogadott, hanem midőn az egyházi hatóság valamely kihágás miatt meg akart egy plébánost fenyíteni s ez olyan községbe talált menekülni a melynek nem volt papja, a hívek maguk könyörögtek az egyházi hatóságnál, hogy hagyja meg őt náluk, ő nekik jó lesz ilyen is.

Ez történt pl. midőn a barsi főesperes 1561-ben bejárván kerületét Kistapolcsánba érkezett. s az odavaló lelkész Veresváry Mihály elillant a látogatás elől, de elfogatván Szent-Benedekbe vitetett. A szent-benedekiek azonnal küldöttséget menesztettek a főespereshez kérvén őt, engedje meg hogy Veresváry náluk maradhasson; miután nekik már régtől fogva se milyen papjuk sincs. Az esperes beleegyezett azon feltétel alatt, hogy megjavítja magát. Mire azután az egyik tekintélyesebb hívő, Szegedy Mihály uram, tüstént leborotváltatta új plébánosuk szakállát és tonzurát nyíratott neki, hogy legalább papi kinézése legyen.

Hogy ez a szedett-vedett népség, mely vagy egyáltalában nem volt pappá szentelve, vagy ha igen, a jó ég tudja mily úton-módon jutott hozzá valahol a külföldön, jobban szerette a boroskancsót és az asszonyokat, mint a könyveket, az természetes. Még azok közt is, a kik az esperes jelentése szerint már nyiltan

a reformációhoz pártoltak, alig találunk egy-kettőt, a kikről azt hallanók, hogy könyveket olvasgat; pedig míg a katolikusoknak 1563 táján sem volt sajtójuk, addig a protestans főurak áldozatkészsége folytán ekkor már országszerte nyomtatták a hitújítást tárgyaló munkákat. E kevesek egyike a lévai plébános Vizkelety Mátyás, a kiről a főesperes panaszosan említi, hogy bár Nagyszombatban lett felszentelve. azóta már teljesen szakított az egyházzal és Luther, Melancthon, Bullinger Henrik, Brenz János irataiból táplálja szellemét. Meglátszott ez a vitatkozáson is, a melyet az esperessel fél napon keresztül folytatott. Egy másik, a henlovai pap pedig az 1561-ki zsinati bíróság előtt említi kihallgatása alkalmával, hogy Brenz postilláit használja.¹

Találkoztak azonban ezek közt a hitújító papok közt olyanok is, a kik meg éppen brutális nyíltsággal válaszoltak arra a kérdésére, hogy milyen könyvek vannak. Az alsókubiniak plébánosa — egyébként feleséges és részeges ember — ezzel veregette meg egy asszonynak arcát: »haec est mea grammatica, in qua frequenter studeo.«² Az egyik liptómegeyi pap is, a ki a templomában lévő és Szent-Istvánt ábrázoló képet bemázolta szénnel, a feszületet pedig összetörte és elégette, »uxorem suam vocat grammaticam, quam libenter et die nocteque se legere dicit; dicitur insuper aliam personam fovere suspectam, quam interim legere multi credunt et dicunt.«³

Valamivel de nem sokkal jobbak voltak a viszonyok a XVI. század első tizedeiben. Az Oláh Miklós, Draskovich György, Telegdy Miklós, Monoszlai András által kifejtett ellenállás, ha nem is volt képes a katholicizmust fenyegető veszélyt eltávolítani, az általuk életbe léptetett rendszabályok még sem maradtak minden hatás nélkül. A papnevelésre gondot kezdenek fordítani, a lelkészek kezeibe könyveket adnak: a breviáriumot és néhány vitairatot, zsinatokra gyűjtik össze őket, ahol oktatásban része sülnek. A végromlástól azonban csak Pázmány mentette meg az egyház ügyét, aki nem csak a főurakat térítette vissza nagy száma-

¹ Országos levéltár. Acta Ecclesiastica, fasc. 4. nr. 58.

² U. ott.

³ Az Oláh Miklós korabeli főesperesi látogatások jelentéseinek másolatai a primási levéltárban.

mal, hanem kivált az oktatás és nevelésügy terén, a szószéken és az irodalomban vette fel sok eredménynyel a küzdelmet a hatalmas protestantizmussal. De még az ő idejében is — 1634-ben — találkoztak a falusi papok közt olyanok, akik nem csak a magasabb képzettségnek voltak híjával, hanem még az állásukhoz illő viselkedésnek fogalmával sem bírtak. Így pl. a várkonyi parochus, Ugróczy Mihály maga szokta gabonáját learatni, sőt háztartását is maga vezette s a baromfiakkal is maga vesződött. A cifferi lelkész pedig a templomban tartotta a szalonnáját. A prácsai pap meg, ha elment hazulról, a pénzt rejtette el a szentségházba.¹ A nagy többség azonban sokkal tanultabb, tisztább életű és kötelességtudóbb, mint az előző korabeli elődjeik, eltekintve attól, hogy hitük tisztaságához kétség sem fér.

A könyvekkel is hasonlíthatlanul többet foglalkoznak. Helyzetük, anyagi viszonyaik ugyan nem engedik meg nekik, hogy könyvtárakat gyűjtsenek össze és tudományos buvárlatokba merüljenek, de a legszükségesebbeket, a breviáriumot, a predikációkat, néhány hittudományi munkát szorgalmasan használják.

Az egyházi hatóság intézkedései is mindinkább odahatnak, hogy a papság minél kevesebb fáradtsággal és költséggel könyvekhez jusson. Az 1611-ki nagyszombati zsinat elrendeli, hogy ne csak a püspökök hagyományozzák könyvtárukat azon egyházmegyének, amelynek élén állottak, hogy így minden káptalanban lehessen könyvtárt alakítani, hanem a plebánosok is hagyják azon parochiára könyveiket, amelyen haláluk előtt működtek.² Az 1633-ban ugyancsak Nagyszombatban megtartott nemzeti zsinat pedig felújítván ezen intézkedést, még hozzá adja, hogy a végrendekezés nélkül elhalt plebánosok könyvei is plebániájukra szálljanak.³

Az ily plebániái könyvtárak azonban csak nagyon lassan és huzamos idő alatt gyarapodtak. A lelkeszkedő papság között nagyon csekély számmal voltak olyanok, akik önképzésükre, az irodalom pártolására elegendő anyagi eszközökkel rendelkeztek.

A könyvgyűjtők, vagy legalább az olyanok, akiknek meg

¹ Visitatio ecclesiarum comitatus Posoniensis anno Christi 1634. Primási levéltár.

² Péterfy. Sacra Concilia, II. k. 208. l.

³ U. o. 330. l.

volt a maguk kis könyvtára, a XVI. században csak úgy, mint a XVII-ben a magasabb állású egyháziak, a kanonokok és püspökök közt keresendőek. Egyedül ők, a főpapság volt az, melynek tagjai a legnehezebb viszonyok közt, a háboru zajában, a szegénység küzdelmei közt, a székhelyéről való száműzetés keserves napjaiban is megőrizték tudományszeretetüket. A mennyire erejükből telt, mindig áldoztak az irodalomért, párfogolták, buzdították az írókat, többen dolgoztak maguk is, és gyűjtötték szorgalmasan az emberi szellem kiválóbb termékeit.

E tudománykedvelő s irodalompártoló főpapok könyveikről, könyvtáraikról, természetesen feltékeny gonddal emlékeztek meg akkor is, midőn haláluk előtt földi ügyeiket rendezték. Rendszerint ott van végrendeleteikben egy pont, mely arról intézkedik, hogy mi történjék haláluk esetére könyveikkel. Mäskor a végrendeleti végrehajtók állítanak össze egy jegyzéket a hagyatéki leltárban a könyvek felől.

Az alábbiakban közlünk néhány ily végrendeleti intézkedést és hagyatéki leltárt, a melyek a rég veszendőbe ment könyvtáraknak legalább az emlékét megőrizték az utókor számára.

Rumer Gáspár pozsonyi kanonok az egyetlen, a ki 1517 január 3-án írt végintézkedésében könyveivel nem igen látszik törődni, úgy rendelkezik ugyanis, hogy ezek ruháival s más egyéb ingóságaival együtt értékesíttessenek, s a begyűlt összegből fedezzék az általa tett ájtatos hagyományokat.¹ A többi már mind nagyobb gondot fordít arra, hogy a könyvtárában lévő munkák el ne kallódjának. Rendszerint rokonaikra hagyják, vagy valamely intézetre, vagy szétesztják ismerőseik, jó barátjaik között, vagy pedig — később már, — a káptalan gondviselése alá juttatják.

1562. november 14-én Kolosváry János csanádi püspök könyveire vonatkozólag megújítja előbbeni intézkedését, mely Nagy-Szombatban deponalt végrendeletében foglaltatik, és csak Szent-Ágoston összes munkáit hagyja ezúttal Telegdy Miklósrá. Hagyatéki leltárába a következő könyvek vannak felvéve.

Pighius lib. 2.

Missale.

Breviarium.

¹ Hevenesi kéziratai az egyetemi könyvtárban, XVIII. k. 318. l.

Liber miscellaneorum.

De divinis et apostolicis traditionibus.

De conciliis lib. 2.

Summa summarum quae Thabiana reformata dicitur.

Tractatus sacerdotalis.

Joannis Ecchii de septem ecclesiae sacramentis tom. 4.

Confessio Polonica.

Concilium Reginaldi Poli cardinalis.

De sanctorum invocatione.

De haeresibus.¹

Oláh Miklós primás könyvtárának maradványai már voltak ismertetve e folyóirat hasábjain, az 1883. évi folyamban. A nagy humanistának két helyen is volt könyvtára, úgymint Bécsben és Nagy-Szombatban. Amazt végrendeletében rokonának Listhy Jánosnak és hasonnevű fiának hagyományozta oly kikötéssel, hogy tetzés szerint válogassanak belőle, a megmaradtakat pedig osszák ki a nagyszombati tanulók között. Az ő költségén megjelent munkák, úgymint a Breviarium és Hailbrunni Fabri János vita-irata, az egyházmegye szegény lelkészei közt voltak szétosztandók, úgy azonban, hogy az érsek lanséri és nikoléli kápolnáinak is jusson egy pár szépen kötött példány. Azon könyveket pedig — így szól a végrendelet, a melyek nagyszombati házában vannak, örömet az egyházmegyének ajándékozná, de ennek úgy is van elég, melyeket a kanonokok nemcsak nem olvasnak, de még arra sem gondolnak, hogy néha leporoltassák. Ennél fogva úgy intézkedik, hogy Telegdi Miklós és Desyth Miklós kapjanak közülük néhányat, a többi pedig a nagyszombati szegénysorsú tanulóké legyen.

Verancsics egész könyvtárát unokaöccsére hagyta, de kiköti, hogy az eretnekek munkái elégettessenek, Luther Márton könyveit kivéve, a melyek a nagyszombati Szent-Miklósról nevezett főtemplom tulajdonába menjenek át, hogy alkalom adtán a szónokok használhassák a tévtanok megczáfolására. Ezenkívül még Bornemissza Gergely vál. váradi püspök és szepesi prépost kapott hagyatékából egy missalét és egy pontificalét. Órája, tintatartója és egyéb írószerei szintén unokaöccseire szállottak.²

Monoszlai Miklós esztergomi kanonok könyveit az 1577

¹ Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 14. nr. 7.

² 2365. Fol. lat. jelzetű kézirat a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

június 29-én kelt végrendelet értelmében Monoszlai András kapta meg úgy, hogy válaszszon belőlük tetszés szerint, a fennmaradtakat pedig engedje át az esztergomi káptalannak.¹

A Telegdy Miklós hagyatékában talált 272 munka jegyzéke szintén e folyóiratban lett közölve 1880-ban, itt tehát csak 1586 április 20-iki végrendeletének erre vonatkozó részét említjük fel. Könyvei közül néhányat, a melyeket magának kiválaszt, a sasvári főesperes (a korán elhunyt Telegdi László?) kapja. A jezsuiták nagyszombati kollégiumáéi legyenek az összes eretnek könyvek és aquinoi Szent-Tamás munkái, azután Kutasy János szemeljen ki a maga részére néhányat s a mi ezen felül marad, az szintén a kollégiumra szálljon, de ezek csak vallásos könyvek lehettek s nem olyanok, a melyek az ő nyomdájából kerültek ki. Összes jogi munkáit Kecskés Andrásra hagyja, a ki akkor tájban volt visszatérendő, mint jogtudor, Bolognából.²

Mosóczi Zakariás nyitrai püspök 1587-ben írt végrendeletében egész könyvtárát, minden földabroszát, földgömbjét, úgy a régebben mint megelőzőleg Bécsben vett képeit, minden egyéb a könyvtárhoz tartozó dolgokkal egyetemben rokonára, doktor Kecskés Andrásra hagyta.

1591 márczius 17-én Andreisi Ferencz scopiai püspök, budai prépost és esztergomi suffraganeus a következőleg intézkedik végrendeletileg könyveiről: a zágrábi missale a Szent-László kápolnáé legyen. Az ugyanazon fiókban lévő breviáriumai (mind bársonyba kötve ezüst csattokkal) és más könyvei közül az esztergomi breviáriumot a szentgyörgymezei prépost (Novák Mihály) kapja meg egy más könyvvel együtt, mely az új római breviárium végzésének módjára tanít. Egy másik breviárium, tizenhatod-rétű, ezüst csattokkal, fekete bársony kötésben a szenttamási préposttá (Draskovich Mátyásé) legyen. A többi öt pedig azoknak adassék át, a kiknek a nevei be vannak írva a táblákra.³

Monoszlai András könyvtárát, melyet fiatal kora óta gyűjtött össze, Gábor nevű testvérének, a pozsonyi káptalan tagjának hagyja. Lelkére köti azonban, hogy gondja legyen azok hűségessé

¹ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 377. l.

² Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 18. nr. 6.

³ U. o. fasc. 14. nr. 26.

megőrzésére, szorgalmasan olvasgassa az így kapott könyveket és oktassa belőlök unokaöccseit. A házában lévő, egy ládában elhelyezett okiratok, amelyek a veszprémi püspökségre vonatkoznak, úgyszintén az a jegyzőkönyv, amit csak nagy nehezen tudott Baranyai Istvántól megszerezni, a pozsonyi sekrestyében helyezendők el. Pontificaléját Kutasyra hagyományozza és kéri őt, hogy adja ki azon könyvet, amelyet neki ajánlott, nehogy a szegény szónokok ily reájuk nézve annyira szükséges segédeszköztől elesse-
nek. (A sokoldalú képzettséggel bíró és tősgyökeres magyarságú író után vagy nyolcz, nagyobbrészt apologetikus munka maradt fenn kéziratban, amelyeket a pozsonyi káptalan könyvtára őriz.) Egy esztergomi missalet, amelyből a pontificalis mise alatt az evangeliumot szokták énekelni, továbbá egy zágrábi misekönyvet, amelyből a végrendelkező nagypénteken az officiumot rendesen végezte, és egy újonnan aranyozott pontificalt a pozsonyi káptalannak hagy.¹

Hethesi Pethe Márton kalocsai érsek 1602-ben összes egyházi könyveit, a László testvérének hagyott biblia² kivételével, Ivándi János unokaöccsére, a győri káptalan nagyprépostjára hagyja.

Monoszlai Gábor pozsonyi kanonok 1603-ban írja meg végrendeletét, melyben a bátyjától örökölt könyvek és kéziratok felől intézkedik. Bátyjának egy fekete ládában lévő és élte utolsó éveiben írt szent beszédeit Napragy Demeter veszprémi püspökre hagyja, azon kéréssel, hogy ha idővel isten visszaadja neki egészségét, fordítsa le azokat magyar nyelvre és adja ki isten egyházának javára. Ugyancsak az övé legyen az a könyv is, amely Ebeczky Ferencznél van; a Compendium totius theologiae című munkát pedig ajánlja valakinek. Könyvtárából azon könyvek, amelyeket használhat, mint pl. a szónoklati, bölcséleti stb. munkák, szálljanak unokaöccsére; egy pár vallásos irányú szerzőt is válasszon magának, amelyeket lelki haszonnal fog olvashatni, a többi mind legyen a pozsonyi káptalan könyvtáráé. Ugyszintén azon kéziratok is, amelyek bátyja neve alatt már megjelentek ugyan nyomtatásban, de amelyekről azt hiszi, hogy nagynevű írójuk iránt

¹ Az Országos levéltárban (Acta Eccl. fasc. 20. nr. 13.) őrzött és 1601 június 29-éről keltezett végrendelet másolata némely részében eltér attól, amelyet 1600 april 19-éről keltezve Hevenesi kézírataiban találunk. XVIII. 388.

² Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 6 nr. 3—4.

való kegyeletből fennmaradásuk és megőrzésükről gondoskodni kell, vétessenek ki abból a szekrényből, ahol eddig elzárva voltak, és miután előbb a könyvkötő-műhelybe adattak, legyenek véglegesen a káptalan könyvtárában elhelyezve. Egy nagyobb zágrábi misekönyvet egy római missalával együtt a ferenczrendi zárdának hagy; egy ezüst kapcsos diurnalét pedig Ebeczky Ferencznek, kérvén, hogy imáiban ne feledkezzék meg róla.¹

Szelepcsény Ferencz esztergomi kanonok 1611 márczius 4-én írt végrendeletében úgy intézkedik könyvei felől, hogy a vallásos és theologiai munkák szálljanak a káptalanra, a profánok pedig a nagyszombati iskolában járó két unokaöccsére.²

Zlatinay György báthai apát és nyitrai főesperes csak két könyvről tesz említést 1627-ben írt végrendeletében; egy római missaléről és egy ezüst kapcsokkal ellátott breviáriumról. Az elsőt az esztergomi káptalanra, a másikat Babathy Ferencz rokonára hagyja örök emlékezetül.³

1643-ban Rétsői István tornai főesperes és esztergomi kanonok végrendeletet tesz s könyvei közül kettőt, úgymint Pázmány Kalauzát⁴ és Postilláit⁵ Lenkovich Zsófiának rendeli átadatni, daczára annak — úgymond — hogy eretnek. Breviáriumának két részét pedig Radossiny nevű nagyszombati káplánnak hagyja.⁶

Szentgyörgyi Ferencz váci püspök ezeket írja 1657-ki végrendeletében: »Az könyveimet, valamenni vagyon concionator, mind az Szent István szeminariumjának hagyom, az többit az szombati pater franciskanusoknak.⁷

A Posgay Miklós fölszentelt scopiai püspök és esztergomi nagy-prépost hagyatékáról 1668 február 22-én összeírt leltárban a következő könyvekről van említés téve: az egyik szobában voltak két fiókban a kötetlen könyvek; ugyanitt Kempis Tamás könyve, egy bekötött Manuale, 3 nagyobb és kissebb breviárium; 2 diur-

¹ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 414. l.

² Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. 4. nr. 17.

³ U. o. Caps. 68. fasc. 12. nr. 21.

⁴ Ekkor már három kiadást ért. Pozsony, 1613. U. o. 1623. U. o. 1637. R. M. K. I. k. 443, 532 és 673. számok.

⁵ U. ott. 663. sz.

⁶ Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 5. nr. 70.

⁷ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 446. l.

nale és szétszórva még egyéb kötetlen könyvek; valamint még 21 bekötött könyv. Egy másik szobában négy különböző munka és néhány directorium. Egy dobozban kisebb könyvecskék és okiratok. Egy missale.¹

Az 1674 október 7-én Nagy-Szombatban elhálálozott Szász János szerémi vál. püspök és zólyomi főesperesnek ugyanezen hó 12-én felvett hagyatéki leltárában ezek a munkák vannak összeírva:

D. Thomae Aquinatis Catena aurea in quatuor evangelia.
 Nonnii Marcelli de proprietate sermonum.
 Vincentii Regii Expositio in evangelia.
 Bartholomaei Bellati Commentarium.
 Rob. Bellarmini Conciones per annum.
 Regula Sancti Benedicti.
 Alphonsi de Castro contra haereses.
 Calepinus.²
 Aureum opus de veritate contritionis.
 Gabrielis Prateoli de dogmatibus haereticorum.
 Rob. Bellarmini Controversiae.
 Ejusdem Controversiarum 5. tomi 1.
 Nicefori Callisti Historia ecclesiastica.
 Ruperti Eritropi in evangelia.
 Nicolai Vilkowieszko Sermones in evangelia.
 Nicolai Caussini Historia.
 Vincentii Brunii Meditationes.
 Synodus Cardinalis Pazman.³
 Item Synodus ejusdem.
 Epistolae Japonicae de conversione gentilium.
 Evangelia Graeca et Latina.
 Petri de Palude Sermonum pars hyemalis.
 Decreta concilii Tridentini.
 Compendium biblicum Casparis Simonidis.
 Smetius.
 Petri de Arrubal Commentarium in d. Thomam.
 Antonii de Guevarra Horologium principum.
 Joannis Sambuci Decreta regni Hungariae.⁴

¹ Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57, fasc. 7. nr. 10.

² A magyarral kibővített Calepinusnak ekkor már 4 kiadása volt, u. m. Bazel, 1590, h. n. 1594, Bazel, 1598 és u. o. 1605. R. M. K. I. k. 231, 277, 300 és 395 számok.

³ R. M. K. II. k. 454. sz.

⁴ Hihetőleg: Sambucus, Index seu Euchiridion omnium Decretorum et

Matthaei Timp̄ii Theatrum historicum.
 Joannis Osorii Conciones.
 Sermones Pauli Suerinensis.
 Thomae Stapletoni Promptuarium morale.¹
 Abrahami Bzovy Conciones de sanctis.
 Georgii Bartoldi Conciones funebrales.
 Carthagenae de arcanis christianae religionis.
 Joannis Loppez Epitome sanctorum patrum.
 Petri Bessaei Conciones de festis.
 Thesaurus concionum.
 Breviarium antiquum.
 Principia.
 Scholasticus de iustitia scriptorum.
 Virtutes Ferdinandi II. patris Lamermanensis.
 Mirrha szedeő Szarándok Petri Agoston, incom pactum.²
 Sebastiani Castellionis Dialogi.
 Officia propria sanctorum regni Hungariae.³
 Item calendarium minus Hungaricum.⁴

Vépi Benedek orodi prépost és esztergomi őrkanonoknak hagyatékában 1676 november 9-én a leltározók a következő munkákat találták, amelyek közül az első tizennégynél fel van az is jegyezve, hogy kikre hagyta a végrendelkező:

Cornelii a Lapide. In folio, tomi nro 10. Paulinis.
 Hugonis in S. Scriptorum, tomi in nro 8. Capitulo.
 Didaci Mendocae. In folio, tomi 3. D. vicario.
 Corpus juris canonici nro 1. Pro Capitulo.
 Drexellii Opera omnia. In 4-to, tomi nro 2. Paulinis.
 Didaci de Castillo de ornatu Häronis nro 1. Paulinis.
 Examen Episcoporum. Nro 1. (Bibliothecario D. Fenelle datum.)

Pro capitulo.

D. Bernardi Opera omnia. (Dicuntur esse Seminarii.) Tomus I. Seminario.

Polianthia. In folio, nro 1. Paulinis.
 Filiucius. In folio, nro 1. Capitulo.

constitutionum Regni Ungariae ad annum 1579. usque. Per Causarum locus distinctum memoriae usibusque fori maxime utile. Viennae Austriae Excudebat Leonhardus Napingerus. Anno 1581. 675 levél.

¹ Promptuarium catholicum contra Haereticos Col. ap. Godorf. Campersem. 1592. 8-r.

² R. M. K. I. k. 1140. sz.

³ R. M. K. II. k. 1021. sz.

⁴ Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. nr. 17.

- Concordantiae bibliorum. Nro 1. Paulinis.
 Andreae Valentis Jus canonicum. Nro 1. D. Dolni.
 Medulla Cedri de la Musa (?) Pro sacristiano.
 Cornucopiae concionum. Nro 1. Apud d. Jaklin.
 Bignioni tam in festa quam in quadragesimam, ibidem. Nro 1.
 Prezinae Quadragesimale. Nro 1.
 Alexandri Calamato Discursus morales. Nro 1.
 Joannis Ekkii contra Lutherum et alios haereticos. Nro 1.
 Josephi Flavii De bello Judaico. Tomus 1.
 Didaci della Veza Conciones. Nro 1.
 Nierembergii Theopoliticus. Nro 1.
 Conciliatio locorum communium. Tomi 3.
 Mons Minae. Nro 1.
 De mirabilibus magnae matris. Nro 1.
 Praxis pietatis Hungaricae. Nro 1.¹
 Panarii Pastoralis s. Benedicto inscriptus. Nro 1.
 Medulla theologiae moralis. Nro 1.
 De monarchia s. coronae regni Hungariae. Nro 1.
 Curtius de rebus Alexandri. Nro 1.
 Pars Tripartiti antiquior. Nro 1.
 Varia manuscripta philosophiae. Nro 4.
 Unum missale et breviarium magnum.²

Steger György esztergomi kanonoknak 1679 május 23-án felvett hagyatéki leltárában pedig ezek a munkák szerepelnek:

- Lasanae Summa quinque Regum in folio.
 Item Lasanae de Casibus conscientiae in folio tomi 3.
 Naxera in folio 1.
 Ejusdem Naxerae in folio tomi 2.
 Ejusdem Commentarium in librum Judicum 1.
 Alvarez de Josepho Rachelis filio illustrato.
 Guidonis Perisiani concordia evangelica in folio.
 Joannis Carthagenae dextro tomus unus in folio.
 Ejusdem de B. V. Tomus 2.
 Didaci del Castillo de ornatu Haeronis.
 Ildephonsi flores in Ecclesiasticum in folio 1.
 Josephi de Lacerda in Judith historiam tomi 2.
 Simbola divina et humana pontificum, imperatorum et regum 1.
 Divi Cirilli in Evangelia Joannis Commentarium 1.
 Speculum passionis d. n. Jesu Cristi.

¹ E munka 1676-ig 4 kiadást ért, és pedig Debreczenben, 1636., Lőcsén, 1638., Bártfán, 1640., ismét Lőcsén, 1641., és Váradon 1643. években. R. M. K. I. k. 657, 683, 700, 720 és 751. számok.

² Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. 1. nr. 6.

Calvinismus detectus in Joanne Tenderer 1.
 Haereticum quare? 1.
 Ceremoniale episcoporum vetus 1.
 Pauli Aretii de mundi tribulatione 1.
 Didaci Nissenii quatuor evangelia 1.
 Dictionarium Italicum.
 Valeriani Magni de regula credendi, tomus 1.
 Memoriale sacrum delle sette chiese, tomus 1.
 Petri Canisii de festis sanctorum 1.
 Libellus Historiarum B. V. Tallensis 1.
 Bellarminus de arte bene moriendi, tomus 1.
 Jacobi Marcantii Vitis florilega, tomus 1.¹

Szelephény György primás 1684 ápril 27-én kelt végrendeletével pozsonyi könyvtárát az 1625-iki királyi diploma értelmében, mely a főpapság végrendekezési jogát megállapítva úgy rendelkezik, hogy a könyvek mindig a káptalanra hagyományoztassanak, az esztergomi főkáptalanra hagyja²

Péterffy András cz. püspök és esztergomi nagyprépostnak 1693. szeptember 16-án felvett hagyatéki leltárában a következő könyvek irattak össze:

Pontificale 1.
 Breviarium Romanum in Philera 1.
 R. pater Caldi Concionator³ 1.
 Alexandri Calamato 1.
 Conciones rudi patris Viszochany⁴ 1
 Miscellanea r. p. Szentivany⁵ 1.
 Biblia Ungarica 1.
 Concionator liber r. p. Chilely 1.
 Examen episcoporum.
 Adriany Spigely 1.
 Conciones Pazmani 1.
 Commentarium r. p. Velasques.
 Opera patris Joannis Carthageni 1.

¹ U. ott, caps. 68. fasc. 12. nr. 20.

² U. ott, caps. 68. fasc. 7. nr. 15.

³ Káldinak két predikációs könyve is megjelent, úgy mint: 1. Az Vasárnapokra való prédikációknak első része. (R. M. K. I. R. 601. sz.) 2. Az Innepekre való Predikációknak első Része. (U. ott, 602. sz.) E kettő közül nem tudni, melyik volt meg a hagyatékban.

⁴ R. M. K. II. K. 1675. sz.

⁵ U. ott, 1652. sz.

Collectanea in s. Apochalypsim 1.
Breviarium in quatuor partibus.
Homilia Eusebii Nerebergii 1.
Conciones Scuafenhavae 1.
Descriptio Frisiae 1.
Instructio sacerdotum Francisci Toleti 1.
Paradisus voluptatum verbi incarnati 1.
Opera p. Sebastiani Barrady 1.
Nervus opticus p. Zachariae Faber 1.
Historia B. M. Virginis Poseniensis 1.
Conciones p. Fabri 1.
Commentarium p. Francisci Mentoza 1.
Hortus pastorum 1.
Opera T. Stapletoni 1.
Historia B. M. Virginis Tallensis 1.
Sermo s. Augustini in natali Joannis Baptistae 1.
Opera p. Petri Rota.¹

Sajnálni lehet, hogy e kisebb-nagyobb könyvtárakból nem maradt reánk egyéb, mint e többé kevésbé fogyatékos jegyzékek. Maguk a könyvek már réges-régen veszendőbe mentek, talán akkor mindjárt, hogy a gondos gyűjtő kezéből kikerültek.

¹ Esztergomi káptalan orsz. ltár, caps. 57. fasc. 7. nr. 14.